

De Vierde nota

Wie komend vanuit zuidelijke richting de Nederlandse grens passeert, ziet het onmiddellijk: hij betreedt een geordend land. De wanordelijkheid van het Belgische platteland, met zijn variëteit aan bouwsels, her en der verspreid in het landschap, maakt plaats voor een ongekende keurigheid: het Nederlandse dorp, met zijn doorsnee-nieuwbouwwijk, gestandaardiseerde premiewoningen, met woonerf en speelweide, omzoomd door groenstrook, halfhoge beplanting en middelbrede sloot. Geen duivenhok valt uit de toon. Hier moet een ordelijk volk wonen.

Er zullen weinig landen zijn waar de ruimte zo geordend is als in Nederland. Misschien komt dat voort uit de noodzaak in een dichtbevolkt land te woekeren met de schaarse ruimte. Of anders uit de calvinistische volksaard, die niet toelaat dat het erfgoed wordt verslonsd. Hoe het ook zij, de mate van ordening in ons land is groot. Talrijke structuurschema's, landinrichtingsplannen, ruilverkavelingen, bestemmingsplannen en bouwverordeningen hebben de inrichting van stad en land bepaald. Aan die plannen is vorige week weer een nieuw, belangrijk plan toegevoegd: de *Vierde nota over de ruimtelijke ordening*.

De *Vierde nota* is de vierde in een reeks die eind jaren vijftig begon. Aanleiding was destijds de bezorgdheid over de ongelijkmatige spreiding van economische activiteiten over het land. De industriële activiteit was sterk geconcentreerd in het westen. De Rotterdamse haven was de motor van de Nederlandse economie. Daar heersten congestie en spanning op de arbeidsmarkt. Verwacht werd dat de industrialisatie zich in hoog tempo zou voortzetten. Dat was ook noodzakelijk om werkgelegenheid te bieden aan een bevolking die tot 20 miljoen inwoners in het jaar 2000 zou groeien. Het doel was te komen tot een breed opgezet spreidingsbeleid dat de sociaal-economische verschillen tussen de regio's zou verminderen en het westen zou ontlasten. Door middel van 'gebundelde deconcentratie' zouden werkgelegenheid en bevolking evenwichtiger over het land moeten worden gespreid.

Het beleid kreeg gestalte in de vorm van het 'groei-kernenbeleid'. Een reeks gemeenten, meestal gelegen in een ring rondom de dichtbevolkte Randstad, werd aangewezen als 'groei-kern' om de bevolkingsaanwas op te vangen. Zoetermeer, Nieuwegein, Purmerend en andere plaatsen veranderden van plattelandsgemeenten in flatwijken die tienduizenden inwoners herbergden. Verondersteld was dat de bedrijvigheid het arbeidsaanbod zou volgen. Dat gebeurde echter niet. In plaats daarvan kwam een geweldige verkeersstroom op gang van de slaapsteden naar de nauwelijks bereikbare binnensteden waar de werkgelegenheid te vinden was.

Daarnaast ontwikkelde zich het regionale beleid, gericht op het verminderen van de relatief hoge werkloosheid in zwakke, perifeer gelegen regio's. Via hoge investeringspremies en omvangrijke stimuleringsprogramma's probeerde men een stroom bedrijfsverplaatsingen op gang te brengen. Het investeren in de verste delijkste gebieden in het westen van het land werd afgeremd met de selectieve investeringsregeling. Het lukte echter niet de regionale werkgelegenheidssituatie te verbeteren. Toen na het midden van de jaren zeventig

de werkloosheid overal steeds hoger opliep, werd het beleid steeds moeilijker te rechtvaardigen. In de oude wijken van de grote steden bleek de situatie zelfs veel nijpender te zijn dan in de traditionele probleemgebieden. In toenemende mate werd aan de regionale bestuurders duidelijk gemaakt dat zij er niet mee zouden kunnen volstaan in Den Haag om geld aan te kloppen. De economische ontwikkeling van hun gebied zou in hoge mate een kwestie van het 'organiserend vermogen van de regio zelf' moeten zijn.

In de grote steden voltrokken zich inmiddels funeste ontwikkelingen. De koopkrachtige bevolking verliet de benauwde binnensteden om zich te vestigen in ruimer opgezette buitenwijken en randgemeenten. Werklozen, uitkeringsgerechtigden en etnische minderheden bleven in de oude stadswijken achter. De ontwikkeling werd versterkt doordat bedrijvigheid uit de binnensteden werd geweerd en de stadsvernieuwing zich concentreerde op het bouwen voor de minst draagkrachtige bevolkingsgroepen. Het gevolg was dat de steden in steeds grotere financiële nood raakten en dat de verloederding van de binnensteden om zich heen greep. Steeds meer kwamen stadsbesturen tot de conclusie dat dit beleid geen perspectieven bood. En op de golf van de algemene herwaardering voor het bedrijfsleven werd dit weer met open armen in de stedelijke centra ontvangen.

De *Vierde nota over de ruimtelijke ordening* maakt de cirkelgang in het ruimtelijk-economische denken rond. Het spreidingsbeleid is geheel van de baan. Het gaat weer volledig om het bevorderen van de economische groei. Daartoe moeten de inspanningen zoveel mogelijk op het versterken van de positie van de Randstad worden gericht. Alleen de Randstad heeft de potentie uit te groeien tot een metropool die de concurrentie met andere Europese steden aankan als vestigingsplaats voor internationaal georiënteerde bedrijvigheid. Om te concurreren met Londen, Parijs en Brussel zal de Randstad meer internationale allure moeten krijgen. Ik ben benieuwd welke interessante hoogstandjes wij te zien zullen krijgen om dat doel te verwezenlijken.

Het is niet mijn bedoeling schamper te doen over het beleid dat in de *Vierde nota* is uitgestippeld. Het is goed dat er van tijd tot tijd een bezinning plaatsvindt op de manier waarop de overheid kan inspelen op maatschappelijke ontwikkelingen met belangrijke ruimtelijk-economische consequenties. Maar laten we niet de pretentie hebben bezig te zijn met de vormgeving van Nederland in 2015. De ervaring met de voorafgaande nota's leert dat iedereen over tien jaar weer heel anders over de meest wenselijke ruimtelijke inrichting van ons land denkt. De *Vierde nota* zegt daarom meer over 1988 dan over 2015.

L. van der Geest

1. Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, *Vierde nota over de ruimtelijke ordening. Op weg naar 2015*, deel a: Beleidsvoornemen, Staatsuitgeverij, 1988.